

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2017, Cilt:5, Sayı:10, 5:191-193

İbn Kudâme Penceresinden Fıkıh Usûlü

Nusret DEDE

Rağbet Yayınları, İstanbul, 2017, 312 sayfa

Said Nuri AKGÜNDÜZ*

Türkiye’de İslam hukuku alanında yapılan çalışmalar ve neşredilen kitap ve makaleler, genel ve mukayeseli çalışmalar bir tarafa bırakılırsa, ağırlıklı olarak Hanefî mezhebi ve kısmen Şâfiî mezhebi üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye nüfusunun çok büyük oranda bu iki mezhepten birine müntesip olması sebebiyle, bu durum anlaşılır olmakla beraber, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine dair fikhî araştırmaların da en azından akademik ilgi seviyesinde vücut bulmasının bir ihtiyaç olduğunu ifade etmemiz gerekir.

Bir fıkıh mezhebi olarak Hanbelîliği inceleyen Türkçe’deki tek monografi niteliğini taşıyan Ferhat Koca’ya ait *İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem: Hanbelî Mezhebi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002) adlı çalışma ülkemizde Hanbelî mezhebine dair araştırmaların öncüsü sayılmaktadır. Bunun dışında Hanbelî mezhebine mensup fakihler ve eserleri üzerine yüksek lisans ve doktora tezi niteliğinde az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ünlere, “Hanbelî mezhebine mensup herhangi bir âlim” vasfını aşmış olan İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye’nin bazı eserlerinin tercümelerinin öteden beri neşredildiğini ve bunlar üzerinde de akademik çalışmalar yapıldığını yine hatırlamak gerekir (Mesela; İbn Teymiyye, *Bir İslam Kurumu Olarak Hisbe: İyiliği Emretmek Kötülükten Alıkoymak*, trc. Vecdi Akyüz, İstanbul: İnsan Yayınları, 1989; İbn Teymiyye, *Siyaset: es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, trc. Vecdi Akyüz, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985; Soner Duman, *İbn Teymiyye’nin Fıkıh Düşüncesi*, 2013).

Nusret Dede’nin *İbn Kudâme Penceresinden Fıkıh Usûlü* adıyla ilim âleminin istifadesine sunulan çalışması ise Hanbelî mezhebinin fıkıh usulünü bir fûrû’ eseri olan İbn Kudâme’nin *Muğni*’si üzerinden inceleyerek bu alana katkıda bulunmaktadır. Yazarın *İbn Kudâme’nin el-Muğni Adlı Eserinde Fıkıh Usûlünün Kullanımı* başlığını taşıyan doktora tezinin (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2012) kitap haline getirilmesiyle oluşan bu çalışma, bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı, Önsöz’de, “İbn Kudâme’nin *el-Muğni* adlı eserinde fıkıh usulünün nasıl kullanıldığını tespit etmek” olarak belirlenmiştir (s. 11). Giriş’te

* Yrd. Doç. Dr., AİBÜ İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, saidnuriakgunduz@ibu.edu.tr

(s. 17-41) İbn Kudâme'nin hayatı anlatılmış, eserleri tanıtılmış, matbu ve yazma eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Ardından *Muğnî* adlı kitabı tanıtılmış, bu kitap üzerine yapılan çalışmalar ve kitabın neşirlerinden bahsedilmiştir. Kitabın en geniş bölümü olan Birinci Bölüm (s. 45-179); Hanbelî Mezhebinde İslâm Hukukunun Kaynakları ve Muğnî'de Kullanımı başlığını taşımaktadır. Burada, Hanbelî fıkıh usulü literatüründen bahsedilmiş, daha sonra bu mezhebe göre İslâm hukukunun kaynakları incelenmiştir. Yazar, Hanbelî mezhebi usul kaynakları ışığında bunları ikiye ayırmış, üzerinde ittifak edilen deliller olarak, Kur'an, Sünnet, icmâ' ve istishâbu'l-hâli (akıl delili) incelemiştir. Bunlar diğer mezheplerdeki aslî delillere tekabül etmektedir. Hakkında ihtilaf edilen deliller ise, sahabî kavli, şer'u men kablenâ, istihsân, istislâh, kıyas, sedd-i zerâyî, örf ve adet şeklinde sıralanmıştır. Bunlar da, diğer mezheplerdeki fer'î delillere karşılık gelmektedir. Hanbelî Fıkıh Usûlünde Hükümler ve Muğnî'de Kullanımı başlığını taşıyan İkinci Bölüm (s. 183-214) hüküm bahislerini incelemekte olup, hükümler teklîfi ve vaz'î olarak ikiye ayrılmıştır. Teklîfi hükümler vâcip, mendûb, mübah, mekruh ve mahzur şeklinde beş kısımda, vaz'î hükümler ise illet, sebep, şart, mani; sıhhat, fesat, butlan; eda, iade, kaza; azimet ve ruhsat biçiminde dört ayrı grupta ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm (s. 217-270) lafız bahislerini ve Muğnî'de bunların kullanımını incelemektedir. Bu bölüm, temel olarak kelâm (sözlü anlatım) – fahvâ (sözsüz anlatım) ayrımı şeklinde kurgulanmış ve lafız bahislerini bu çerçevede ele almıştır. Dördüncü ve son bölümde (s. 273-296) ise Hanbelî fıkıh usulünde içtihat, taklit ve tercih kavramları ele alınmıştır. Bölümün sonunda Muğnî'den örneklerle tearuz ve tercih konusu işlenmiştir. Yazar, araştırma boyunca vardığı neticeleri, Sonuç'ta (s. 297-300) onsekiz madde halinde özetlemiş ve kitabı, "İbn Kudâme'nin diğer eserlerinin de farklı yönleriyle başka bilimsel çalışmalara konu edilmesinin yararlı olacağı" teklifi ve düşüncesi ile bitirmiştir.

Bu kitapta, *Muğnî*'nin yanı sıra, yine İbn Kudâme'nin usul-i fıkha dair önemli bir eseri olan *Ravzatü'n-nâzır ve cünnetü'l-münâzır*'ı da sıkça kullanılmıştır. Bu iki eserini esas almak suretiyle İbn Kudâme'nin fıkıh usulü anlayışı ve uygulamasını ortaya koyan yazar, bu iki kaynağın dışında Hanbelî fıkıh usulünün temel kaynaklarını da vukufiyetle kullanmıştır. Bunlar arasında, en sık atıf yapılan eserler olarak, Kadı Ebu Ya'lâ el-Ferrâ'nın *el-'Udde fi usûli'l-fikh*, Ebu'l-Hattâb el-Kelvezânî'nin *et-Temhîd fi usûli'l-fikh*, Merdâvî'nin *et-Tahbîr*, Tûfî'nin *Şerhu Muhtasari'r-Ravza* ve Ba'lî'nin *Telhîs* adlı kitaplarını zikredebiliriz. Ayrıca diğer mezheplerin usul kaynaklarına da müracaat edilmiş, bu meyanda İbn Kudâme'nin *Ravza*'sının bir yerde kaynağı durumunda olan Gazzâlî'nin *Mustasfâ*'sına da sık sık başvurulmuştur.

Kitapta takip edilen usulü şöylece özetlemek mümkündür: Fıkıh usulünün hangi konusu ele alındıysa, öncelikle yukarıda adını zikrettiğimiz usul kaynaklarında o konuya dair yer alan bilgiler derlenerek sunulmuş, daha sonra *Muğnî*'den bu konuya misal teşkil eden meseleler incelenmiştir. Bu manada kitabın, sadece İbn Kudâme adıyla sınırlı kalmayıp Hanbelî mezhebinin usulüne dair bilgi verdiği ifade edilmelidir. Bu arada, *Muğnî*'den seçilen örnek meselelerin büyük oranda temizlik ve ibadet konularından alındığı dikkat çekmektedir. Teorik olarak işlenen bazı usul

kavramlarına *Muğni'*den örnek verilmediği de görülmektedir. Mesela genişçe ele alınan kıyas konusuna (s. 147-176) *Muğni'*den hiçbir fūrū' örneği verilmemiştir.

Yazarın kitapta önem verdiği hususlardan birisi de, ayet ve hadis metinleri ile fıkıh ıstılahları ve kimi zaman da tarifleri ve fıkıh kitaplarındaki ibareleri özgün haliyle ve Arap harfleriyle zikretmesidir. Böylece kitap, ilk hedef kitlesi olan İslam hukuku araştırmacıları için daha faydalı hale getirilmiştir. Ayrıca bu kitap, konusu gereği, fıkıh ve fıkıh usulü terimlerine aşina olmayanlar için ağır bir üsluba sahiptir.

Sonuç olarak; ciddi bir emek mahsulü olan ve Hanbelî fıkıh ve usulü ile ilgili önemli bir araştırma niteliği taşıyarak literatüre katkıda bulunan Nusret Dede'nin bu çalışması, Türkçe'deki İslam hukuku araştırmaları alanında bir boşluğu doldurmakta ve bu alanda yapılacak yeni çalışmalar için öncü vazifesi görmektedir.